

?

A Szovjetunió

- a sztálini diktatúra
- a II. világháború
- a hidegháború

12.A

2024. nov. 19. –

(8.) Az 1930-as évek

a) tervgazdálkodás és kollektivizálás

- tervgazd. ← a NEP-et váltja (túl kap.)
= **sztálini fordulat**
 - erőltetett iparosítás
 - cél: a SZU ipari nagyhatal. legyen
 - nehézipar + hadiipar
- első** ötéves terv (1928–32)
- kp-i akarat, irreális célok, Ø piac,
- Gulag: az itt végzett fizikai munka is számít
- kommunista szombat, vasárnap – ?
= munka
- sztahanovista versenyek – ?

SZTAHANOV: szovjet bányász, aki

1935. augusztus 30-án a normában
meghatározott 7 tonna szén helyett
102 tonna szenet bányászott ki

→ **sztahanovisták** (= élmunkások, **akiknek
manipulált teljesítményeit a munkás-
ság kizsákmányolására használták fel**)
– jobb élet, amolyan „celebek”

- mezőgazdaság:

1929-től: magántul. felszámolása

– **kolhoz** = **termelőszövetkezet**

szovhoz = állami gazdaság

– teljesíthetetlen beszolgáltatások

– a kulákok elleni irtóhadjárat

↳ gazdagparaszt (**pejoratív**)

↳ gyakorlatilag: aki nem azonnal lép be, ragaszkodik a földjéhez

kapcsolódó fogalmak – ?

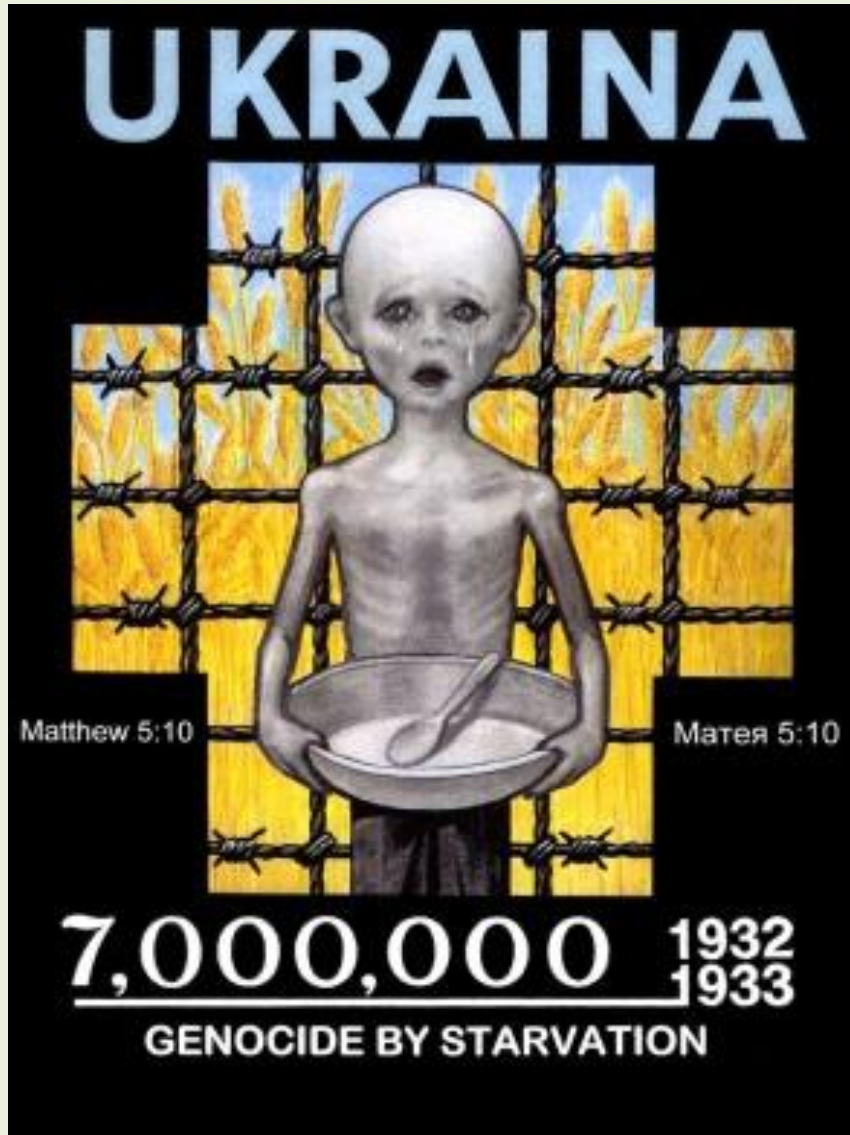
→ éhínség: kb. 10M †

↓ebből

- **holodomor**: 1932/33:
ukrajnai éhínség,
6–7M †,
köztük 3M gyerek
 - parasztok: ellenállás → ők maguk vágják le a lovakat → nincs igaerő
 - rossz időjárás
 - világgazdasági válság
 - ukrán parasztsággal való leszámolás
 - népiirtás-szerű
- a SZU a világ legnagyobb gabonaimportőre lesz (a cári Oroszo exportált)
- 1936: a SZU alkotmánya kimondja, hogy létrejött a szocializmus, a szovjet ipar...

A holodomor a szovjet időkben el
volt hallgatva...

*The statue “Bitter Memory of Childhood”
in Kyiv*

*LISZENKO előadást tart
a Kremlben, SZTÁLIN
jelenlétében*

Tudománypolitika

Az 1920-as évek végétől a szovjet agrobiológiában teljhatalmat nyert SZTÁLIN személyes pártfogoltja, TROFIM GYENYISZOVICS LISZENKO (1898–1976), aki lényegében felszámolta a szovjet növénynemesítés és a vetőmagtermesztés tudományos alapjait.

LISZENKO tagadta:

- a mendeli öröklődés és a genetika elveit,
- tagadta a kromoszómák és a gének létezését,
- a darwini szelekció szerepét;

ehelyett a növények nemesítésében az „alkalmazkodás” szerepét emelte ki: ahogy az embert nevelni lehet, úgy a növényvilágot is a kommunizmus eszméire lehet szoktatni.

b) SZTÁLIN diktatúrája

- 1934–1939: a nagy terror
 - a hatalmi harc második felvonása
- 1930-as évek: a teljes dikt. kiépítése
- 1934: XVII. pártkongresszus:
KB tagjainak megválasztása
(Σ 1225 küldött)
SZERGEJ KIROV (Leningrád város párttitkára) 3 ellenszavazatot kap,
SZTÁLIN 292-t
- → 1934: KIROV meggyilkolása
← vsz. NKVD

sokan mások is † – kik?

a szavazatszámláló bizottság 63 tagjából 3 éli túl a Gulágot
a Központi Biz. itt választott 139 tagjából 110-et kivégeztek

1933 körül

„DZSINGISZ kán telefonnal” (BUHARIN)

- kirakatperek / koncepció ~

- a legszűkebb LENINI gárda tagjai †

1936: KAMENYEV, ZINOVJEV (korábban a leningrádi pártbiz. élén)

- groteszk vádak: KIROV meggyilkolása,

TROCKIJJAL, HITLERrel tartották a kapcsolatot

- 1937: MIHAIL TUHACSEVSZKIJ + hadsereg lefejezése

└ éhes patkányok

└ SOSZTAKOVICS (1906–75):

V. szimf. lassú tétel

5 marsallból	3 †
10 hadseregparancsnokból	10 †
57 hadtestparancsnokból	50 †
186 hadosztályparancsnokból	154 †
456 ezredesből	401 †

következmények?

→ 1941: katasztrófa...

- 1938: BUHARIN (a NEP védelmezője)
(„1918-ban LENIN életére tört, jobboldali elhajló”)
- 1937: KUN BÉLA letartóztatása
→ vagy kivégzik, vagy börtönben †
„a forradalom felfalja saját gyermekeit”
(DANTON / ROBESPIERRE / SAINT-JUST ?)
- ideológia: „éberség”;
az osztályharc éleződik,
sorainkba férkőzik be az ellenség
- a nyilvánosság előtt, gondosan
megválogatott közönséggel,
külföldi újságírók előtt
- a gyanúsítottak „megdolgozása”
= fizikai erőszak, kínzás
- elismerik a szájukba adott vádakat
← pártnak nem akarnak ártani
← SZTÁLIN ígéretei: megkíméli őket

*Egy pártfunkcionárius
alakváltozásai: a forra-
dalom hőse; népbiztos;
a nagy békeharcos;
fasiszta bűnöző, a nép
ellensége*

– főügyész: **ANDREJ JANUARJEVICS VISINSZKIJ**

lényeg: a vádlott beismerő vallomása
ez fontosabb, mint a bizonyítékok

*„Követelem a veszett kutyák agyonlövetését
– mind egy szálíg!”*

(ZIN.-KAM. pere)

TK 11. 155. o.

*„Népünk egyetlen dolgot követel: tapossák el az
átkozott férgek! Az évek múltán a gyűlölt árulók
sírját, melyet a tisztességes szovjet emberek és az egész szovjet nép örök
megvetése sújt, belepi majd a gyom és a bogáncs. Felettünk, boldog
országunk felett, miként eddig is, fényesen és örömtelien fog ragyogni
sugaraival a mi napunk. Mi pedig népünkkel a múlt utolsó mocskától és
förtelmétől megtisztított úton menetelünk majd tovább, élünkön szeretett
vezérünkkel, nagy tanítónkkal, SZTÁLINnal a kommunizmus felé!”*

(BUHARIN pere)

VISINSZKIJ a SZU képviselője az ENSZ-ben (1946–1949) ...

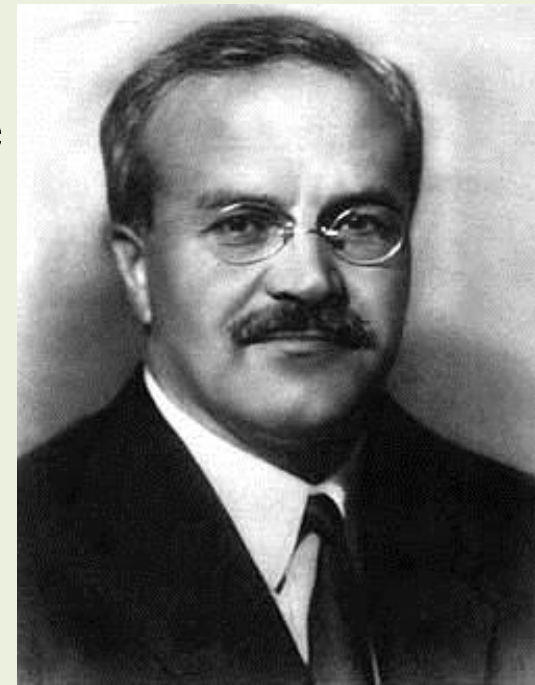
- SZTÁLIN kegyencei

- MOLOTOV, a Népbiztosok Tanácsának elnöke (~min. eln.)

a „kősegg”, öltöny

MOLOTOV-RIBBENTROP-paktum, 1939. aug.

- BERIJA, az NKVD első embere

- VOROSILOV marsall
2 elemi, C / FeS_2 ,
a krími tatárok pusztító kitelepítésének
kivitelezője
mo-i SZEB elnöke

- társadalom megfélemlítése
 - Gulag = Központi Irányítású Táborok
(Glavnoje Upravlenyije Lagerjami) – 20–30M †
elvileg munkatábor, nem megsemmisítőtábor

ALEKSZANDR ISZAJEVICS SZOLZSENYICIN
(1918–2008)

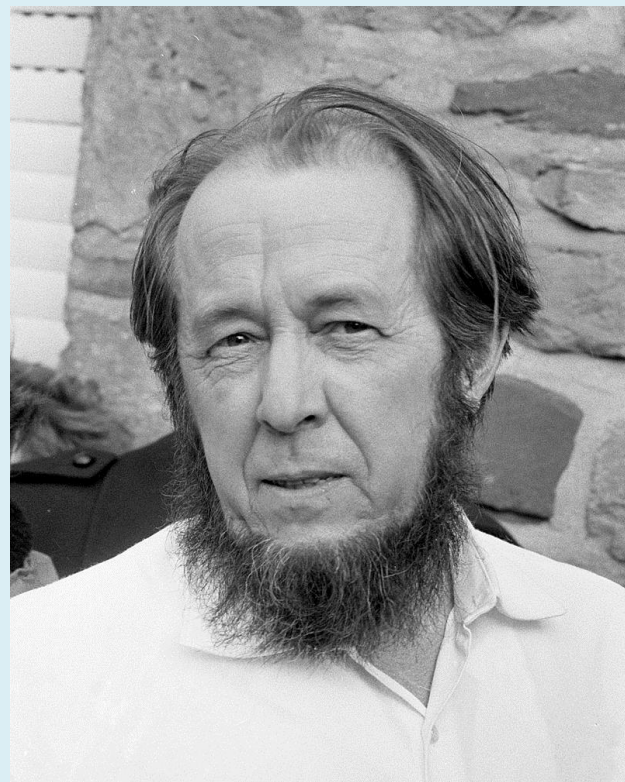
1945 után 11 évet tölt el a gulágon
egy barátjának írt levél miatt,
amiben SZTÁLINT bírálta

Ivan Gyeniszovics egy napja,
↳ 1970: irodalmi Nobel-díj

A gulag szigetvilág

- (CSK/Cseka → GPU →) NKVD
- PAVLIK MOROZOV: példakép az úttörőknek
följelentette gabonarejtegető apját,
ezért családja megölte őt

(?)

- mindennapok a sztálini időkben
 - személyi kultusz, megalománia
 - Moszkva
 - szocialista realizmus
 - sztálinbarokk = szocialista klasszicizmus = sztálinista birodalmi stílus

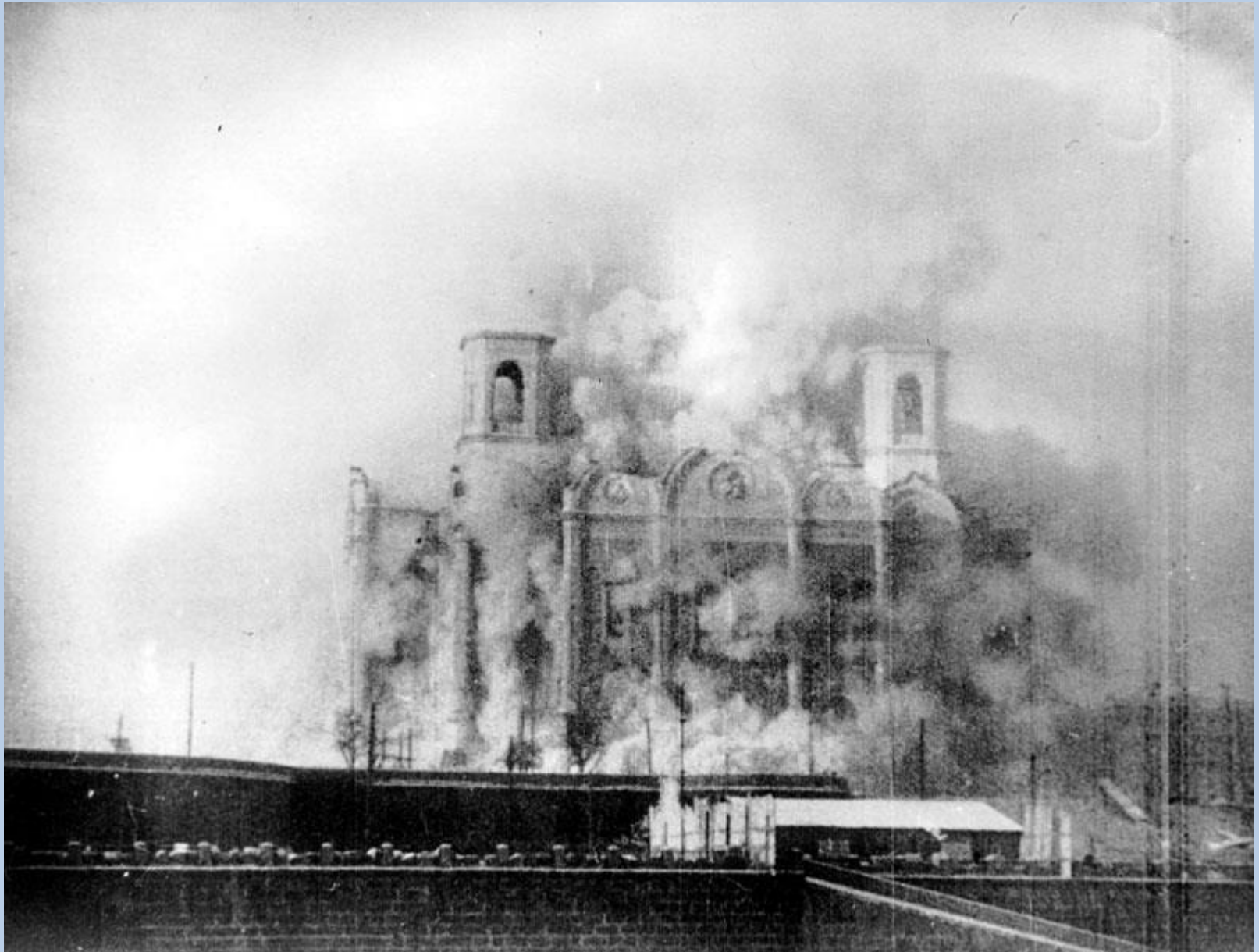

*Moszkvai
metró
(1935–)
Комсо-
мольская
(1935)
megálló*

Komszomolszkaja-Koltszevaja (1952)

Photograph taken of the 1931 demolition of the Cathedral of Christ the Saviour in Moscow in order to make way for the Palace of the Soviets

*A Lomonoszov
Egyetem
(Moszkva)
főépülete
(1949–1953)*

- modernizáció – iszonyatos áldozatok a világgazdaságból való kiszakítottság miatt
- alacsony életszínvonal

Σ totalitárius diktatúra – ?

*(osztályharc, személyi kultusz, terror, kollektivizálás,
propaganda, birodalmi ábrándok)*

A nagy honvédő háború (1941–1945)

- előzmények:
 - 1939:
MOLOTOV-RIBBENTROP paktum – ?
→ Lengyelo. K-i része, Baltikum
[1940: katyíni vérengzés]

„Der nächste Herr bitte!“

- 1939/40: téli háború – ? = szovjet-finn háború

- Barbarossa-terv és kudarca
1941. jún. 22.: német támadás
3 irányban – ? – É: Leningrád
– közép: Moszkva
– D: Kijev
- kezdetben látványos német győzelmek
- a Wehrmacht Moszkva alatt megtorpan
a tervezett villámháború elhúzódik
← sár, majd fagy, gátolt német utánpótlás, T-34...

- Leningrád ostroma

2,5 éves blokád (872 nap: 1941. szept. 8. – 1944. jan. 27.)

éhezés → kb. 1M †

Tánya Szavicseva „naplója”

Zsenya 1941. dec. 28-án,
12.30-kor meghalt.

Nagymama
1942. jan. 25-én,
du. 3-kor meghalt.

Ljoka 1942. márc. 17-én,
reggel 5-kor meghalt.

Vászja bácsi
1942. ápr. 13-án,
két órával éjjél után
meghalt.

Ljosa bácsi 1942. máj. 10-én, du. 4-kor meghalt.

Mama 1942. máj. 13-án, reggel 7.30-kor meghalt.

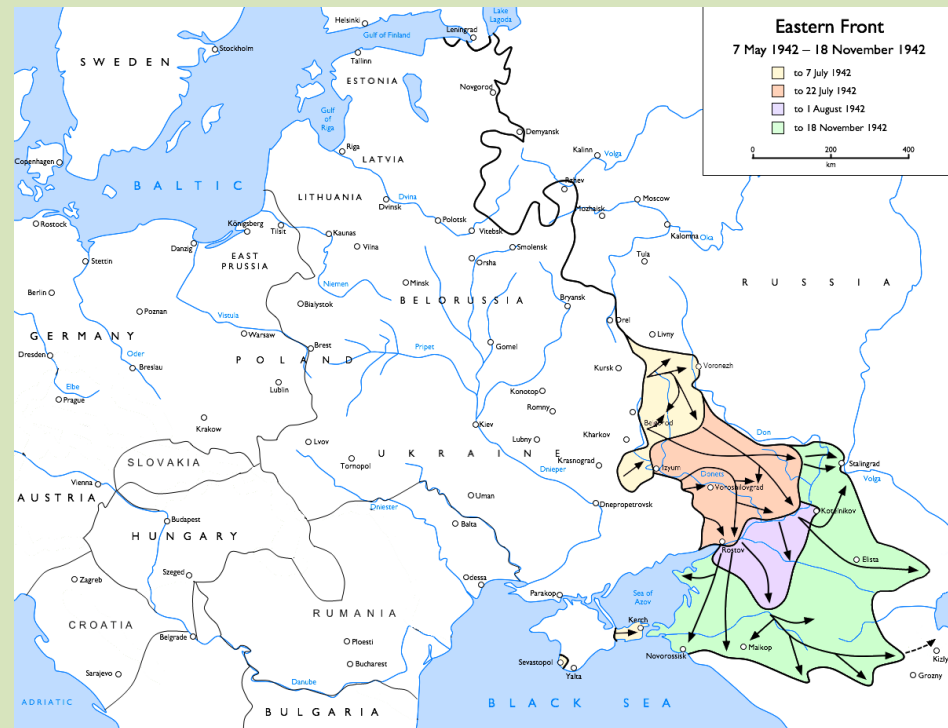
A Szavicsevek meghaltak.

Mindenki meghalt.

Csak Tánya maradt meg

- Sztálingrád (1942/1943. febr.)
 - a német 6. hadsereg elfoglalja
 - propagandisztikus jelentőség
 - nov.: szovjet ellentámadás
 - „Cannae”
 - hideg, éhezés, ellátási hiány
 - kapituláció
 - a 6. hads. pusztulása
 - $\Sigma 1,5M \dagger$
- mellékhadszíntér: a II. m. hads. voronyezsi katasztrófája (1943. jan.)
- kurszki tankcsata (1943. júl.):
SZU: sokkal nagyobb veszteségek,
de stratégiai győzelem
- 1943–45: a Vörös Hadsereg egyre Ny-abbra szorítja a frontot
- 1945. ápr./máj.: Berlin ostroma

*Szovjet katonák rohama
(Sztálingrád, 1943. febr.)*

ILJA GRIGORJEVICS EHRENBURG (1891–1967) – ?

orosz (szovjet) publicista

„Öljetek! Öljetek! Erővel törjétek meg a germán nők faji gőgjét, tekintsétek őket a hadizsákmányotoknak!” (Pravda, 1942)

„Öljetek! Dicső szovjet harcosok, öljetek! A németek nem emberi lények. ... Az a szó, hogy „német”, a mai naptól legyen a legnagyobb szitokszó, amit a szátokra vesztek ... ölnöd kell ... és ha nem öltél meg legalább egy németet a mai nap, akkor ez a napod kárba veszett ... ha nem tudod őket golyóval kivégezni, akkor a bajonettel szúrd agyon őket ... ha csendes körülötted a front és amíg várod, hogy ismét harcba indulj, ezalatt az idő alatt is keress németet, akit megölhetsz ... öljetek, mert nincs annál nagyobb élvezet, mint amikor a halomba szórt német hullákat ugorjátok át ... ne a napokat, ne a kilométereket számoljátok, hanem öljetek és öljetek! a megölt németeket számoljátok az elfoglalt városok helyett ... öld a németet, ez a nagymama kérése! öld a németet, ezért imádkozik az anyád! öljetek, ezt kéri tőletek a gyereketek! öld a németet, ezt kéri hangosan kiabálva tőled a szovjet haza! Ne hibázz, ne adj kegyelmet, ölj! Dicső szovjet harcosok, öljetek!” (Gyilkolj! című röplap, 1942/43 után százezerszám terjesztették a Vörös Hadseregben)

EASTERN BLOC MEMBERS

- Satellite States
- USSR-aligned until 1948
- USSR-aligned until 1960

A SZU politikája a II. vh. után

- SZU: a II. vh. lényeges területi növekedést hoz – ?
érdekszférája – ?
↓
- a „keleti blokk”
népi demokráciák (a valóságban: szovjet típusú totális diktatúrák)
 - 1.: koalíciós időszak
[a SZU már 1945-től beavatkozik az érintett – a II. vh-ban többnyire vesztes – államok gazdaságába a jóvátétel teljesítésére hivatkozva]
 - 2.: átmeneti időszak:
már csak formális többpártrendszer
 - 3.: egypárti diktatúra: létrejön
a munkáspártok egysége – ?
a komm. párt erőszakkal magába olvasztja a szoc.dem. pártot

= a fordulat éve (Mo.: 1948)

pártállam: a kommunista párt vezetői befolyásosabbak
a hagyományos állami tisztségek betöltőinél

- **bipoláris világrend – ?**
- **hidegháború – ?**
- ZSDANOV (SzK(b)P egyik vezetője) →
a világ két táborra oszlásának elmélete
- **Varsói Szerződés – ?** (1955–1991)
- **KGST – ?** (1949–1991)

SZTÁLIN utolsó évei

- utolérési stratégia

1945: 28M-s emberveszteség (SZU, 1941: 195M), a nemzeti vagyon 40%-a elvész

1949: szovjet atombomba

- Kominform (1947) – ?

Kommunista és Munkáspártok Tájékoztatási Irodája

a nemzetközi kommunista mozgalom irányításának szovjet szerve

- szovjet-jugoszláv szakítás
 - ↳ összefüggése a Rajk-perrel – ?
- népcsoportokkal szembeni fellépés
 - 1944→ a krími tatárok deportálása a németekkel való együttműködés vádjával (200 ezer fő, Gulág, 50% †)
 - kaukázusi csecsenek, balti németek, ukránok, hazatérő hadifoglyok + japán hadifoglyok (1M „tűnik el” Szibériában)
- 1950’: antiszemitizmus
 - zsidó orvosok + más zsidó értelmiségiek elleni perek
 - vád: ZSDNANOV †-át (1948) az orvosok okozták
 - valódi ok: eredendő antiszemitizmus + az újdonsült Izrael nem szovjetbarát
 - SZTÁLIN †-a véget vet a készülő monstre orvospernek
- 1953. március 5.

„Meghalt a mi drága SZTÁLINunk. Meghalt a mi legigazabb barátunk. Meghalt a mi édesapánk. ... Nem volt nála szeretőbb édesapánk. Nem volt jobb barátja nála a mi magyar népünknek, munkásosztályunknak.”

[MUSZKA IMRE, a Rákosi Mátyás Művek (volt Weiss Manfréd) Kossuth-díjas sztahanovista vasesztergályosának megemlékezése]

A HRUSCSOVI olvadás

- SZTÁLIN 1953†
hatalmi harc
- **HRUSCSOV** az új pártfőtitkár (1953–64)
→ **a szembenállás oldódása („olvadás”)**
- 1956. febr.: **SZKP XX. kongresszusa**
 - **desztalinizáció**
 - személyi kultusz elítélése
 - új külpolitika – szakít a háborúk elkerülhetetlenségének dogmájával
(helyébe a gazd. verseny lép)
- szovjet-amerikai csúcstalálkozók
(sokszor csak mosolydiplomácia, az egymás mellett élés kényszere)
- **a kölcsönös elrettentés egyensúlya**
atom- ill. H-bomba, **1957: szputnyik, 1961: GAGARIN az űrben**
- **szovjet-jug. viszony rendeződése**
→ 1956. okt. 6. – **RAJK L. újratemetése**

?

HRUSCSOV a cipőjével veri az asztalt az ENSZ 1960. évi közgyűlésén – vagy csak toposz? hamisított fotó?

- hidegháborús konfliktusok
 - 1956. okt.: szuezi válság ~ magyar '56
 - 1961: berlini válság (berlini fal megépítése)

- 1962: kubai (karibi) rakétaválság

„Farkasszemet néztünk, és úgy tűnik, a másik fickó pislogott először.”
 (DEAN RUSK amerikai külügyminiszter)

- szovjet-kínai viszony megromlása

HRUSCSOV irányváltása = desztalinizáció ↔ MAO CE-TUNG Kínája

Ø gazdasági reformok

Ø hruscsovi békés egymás mellett élés

Ø alárendelődés a szovjet érdekeknek

→ 1972: NIXON pekingi útja

A BREZSNYEVI pangás (1964–1982)

↳ SZKP első titkára (1966-tól főtitkára)

- Brezsnyev-tripla – ?
- 1964: HRUSCSOV megbuktatása
- resztalinizáció
reformokkal szembeni makacs ellenállás
stagnálás
- külpolitika:

Brezsnyev-doktrina: a korlátozott
szuverenitás elmélete – ?

ha valamelyik „testvéri országban” veszély
fenyegetné a szocializmust, az minden
szocialista ország közös ügye (1965)

→ **a prágai tavasz elfojtása (1968)**

↔ **ALEXANDER DUBČEK**

(Csehszlovák Kommunista Párt első titkára [1968–1969])

gazdasági reformok + politikai decentralizálás

LEONYID ILJICS BREZSNYEV
(1906–1982)
gyári fűtő, lakatos

- szovjet-kínai viszony
mélyponton – ?
- vietnámi háborúba (1964–73)
való beavatkozás
- afganisztáni bevonulás (1979)
- fegyverkorlátozási tárgyalások
- ← erőegyensúly, enyhülési folyamat
(1972: SALT-I, 1979: SALT-II,
1975: helsinki záróokmány)

- BREZSNYEV 1976-ban a klinikai halál állapotába kerül – 1982†
 - ezután napi 2-3 órányi munkánál többre nem képes
 - általános idegi-pszichikai gyengeség, agyi érlemeszesedés
 - a gyógyszerektől való narkotikus függőség, alkoholista
 - beszédei lelassuló bőfögésszerű mormogásba fulladnak
- főtitkár utódai: JURIJ ANDROPOV (1982–1984),
majd KONSZTANTYIN CSERNYENKO (1984–1985) – Σ gerontokrácia
- őket a reformszellemű MIHAIL GORBACSOV (1985–1990) követi

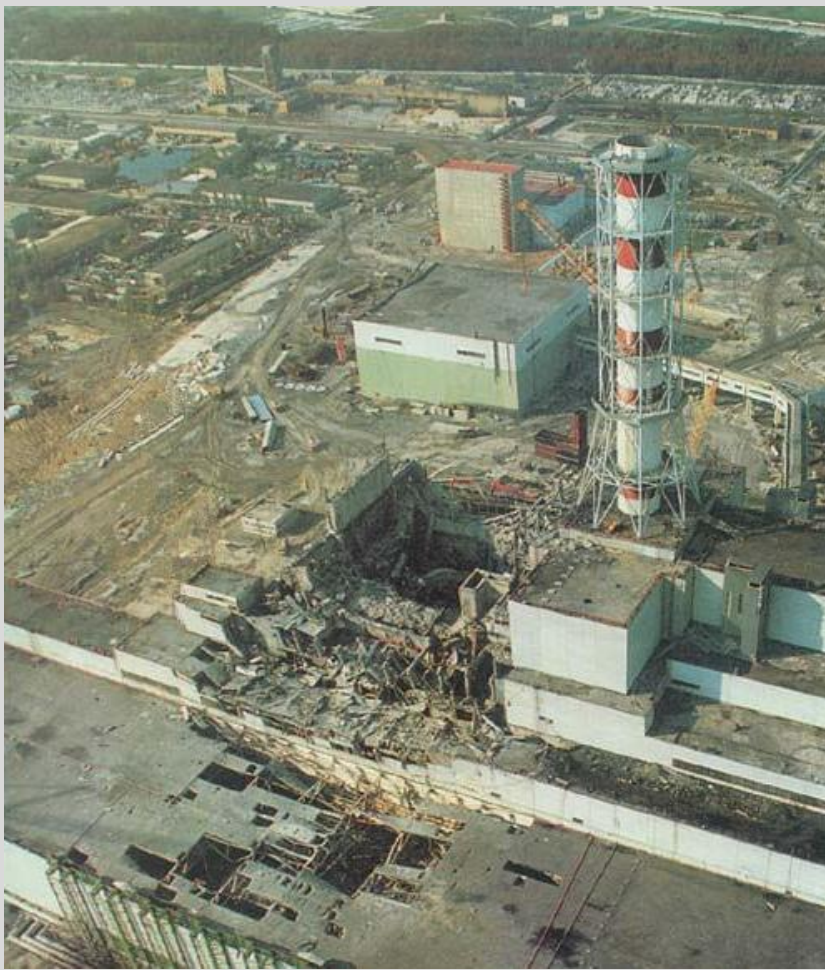
A szovjet rendszer válsága

- 1973, 1979: olajárrobbanás → magas E-költségek
- a K-i blokk gazdasága nem piacgazdaság, **nem alkalmazkodik** → **eladósodás**, gazdasági összeomlás
- a kegyelemdőfés: RONALD REAGAN USA-elnök (1981–1989) csillagháborús terve → végképp kifulladásztja és csődbe taszítja a SZU-t

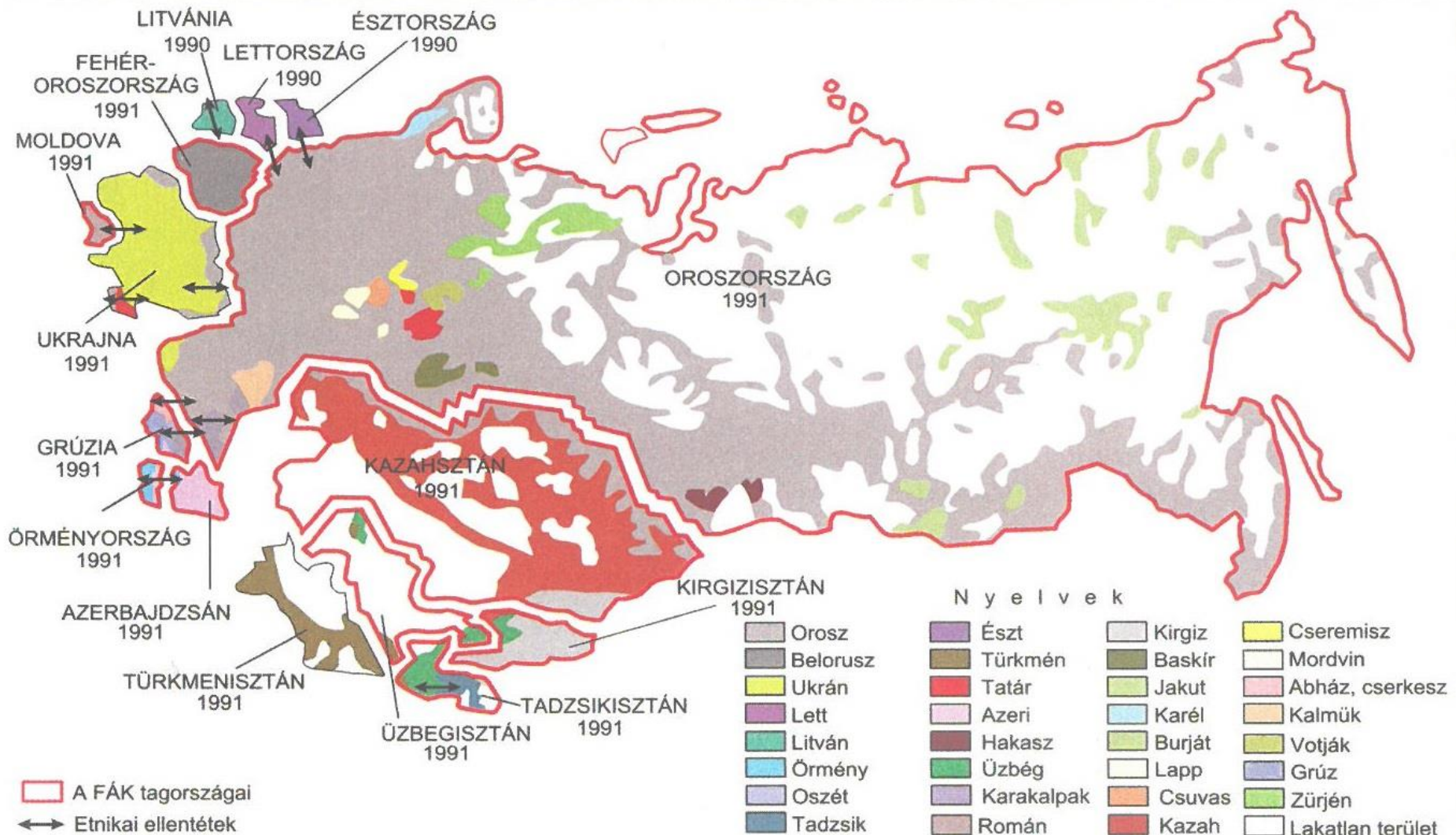
GORBACSOV peresztrojkája → a SZU szétesése

- **MIHAIL SZERGEJEVICS GORBACSOV** (54 évesen főtitkár: 1985–90) reformjai
cél: az életkörülmények romlásának megállítása
 - **glasznoszty** (nyilvánosság)
 - **peresztrojka** (átalakítás) – ?
1985 (első jelentős intézkedése):
alkoholreform: **drágítás...**
 - **uszkorenyije** (gazd. dinamizálása)

- a nyilvánosság (kudarcos) próbája: a csernobili atomerőmű-baleset (1986. ápr.)
 - kb. egy héttel később hozzák nyilvánosságra
- a pártvezetés konzervatív része eltitkolta GORBACSOV előtt a helyzet súlyosságát → felgyorsítja a reformokat
 - „– *Hogyan vonulnak fel az emberek május 1-jén a SZU-ban?*
– *Sugárzó arccal...*”
- csúcstalálkozó REAGAN-nal, lefegyverezés, *kivonulás Afganisztánból (1988)*
- a szovjet támogatás megszűnése
1989/90: → Kö-Ke-Eu szocialista rendszerek összeomlása
- 1991: a SZU kénytelen elismerni a közvetlenül hozzá tartozó Litvánia, Lettország és Észtország függetlenségét
- 1991. dec.: GORBACSOV lemond, a SZU megszűnik → FÁK – ?

TK 12.-es kötet

Oroszország: 146 M lakos (2020), 22% kisebbség (30M)

+ oroszok: Európa legnagyobb kisebbsége (20M)